

STATEMENT OF THE OWNERSHIP, MANAGEMENT AND FINANCIAL CONDITION OF THE PUBLICATION FOR THE YEAR ENDING OCTOBER 31, 1940.
No. 4, vol. 9. 1940.

ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 50c.

Spalių m. -- October, 1940

MUSU SPAUDOS DARBININKU VARGAL.

Enter as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.

STATEMENT OF THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, CIRCULATION, ETC., REQUIRED BY THE ACT OF CONGRESS OF AUGUST 24, 1912,

of Zvaigzde published quarterly at Philadelphia, Pa., for October, 1, 1940

State of New York

County of Nassau

} 55.

Before me, a Notary Public in and for the state and county aforesaid, personally appeared Rev. A. M. Milukas, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the business manager of the Zvaigzde and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 411, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor,, managing editor, and business manager are:

Name of —	Post Office Address —
Publishers, A. Milukas & Co.	3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.
Editor, Julia Pranaitis	3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.
Managing Editor, A. M. Milukas	St. Francis Home, Roslyn, L. I.
Business Manager, A. M. Milukas	St. Francis Home, Roslyn, L. I.

2. That the owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding one per cent of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a firm, company, or other unincorporated concern, its name and address, as well as those of each individual member, must be given).

A. M. Milukas, St. Francis Home, Roslyn, L. I.

Julia Pranaitis, 3654 Richmond Street, Philadelphia, Pa.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding one per cent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state). None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company, but also, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

5. That the average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the six months preceding the date shown above is _____

(This information is required from daily publication only.)

A. M. Milukas, Business Manager.

Sworn to and subscribed before me thl September 27, 1940.

(Seal)

Frank Steegler

Notary Public.

My Commission Expires March 30, 1941

AUTORIAUS PAREIŠKIMAS

Dėliai nerangumo pasižadėjusių bendradarbių negaliu dar spaudinti paskaitų apie New Yorko ir Pensylvanijos valstybių naujokynus. Kad antrojo "Amerikos Lietuviai XIX Šimtmetyje" knygų tomo atspaudimas nenu-sitęstų per daug, dabar spaudinama, kas turėjo būti to tomo pabaigoje — "Musų Spaudos Darbininkų Vargai".

Čia turiu padėkoti padėjusiems šias paskaitas (New Yorke, Brooklyne, Philadelphijoje ir k. skaitytas) sut-varkyti: Lietuvų Spaudos Klubo nariams, redaktoriams: Tėvynės — K. Jurgelioniui, Rimbo — K. Paulauskui, taip-gi pp. J. Steponaičiui ir M. Vasiliui; kunigams: J. Ea-ralliui Šenadorije, Ig. Valančiui Philadelphijoje, J. Valan-tiejui ir Gauronskui — Waterburyje, J. Kasakaičiui Pittstone ir k.

Dr. V. Pietaris — , Algimanto" autorius.

V

V. „Dirvos Žinyno“ ir „Dirvos“ žurnalo, „Žvaigždės“ leidėjų ir Geručio rūpesčiai vargai. Karvojaus (kun. Kaupo) patarimai. Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija, „Garsas Amerikos Lietuvių“ ir jo globėjai.

V. Mikolaičio-Putino knygosė „Naujoji Lietuvių Literatura,“ kurias išleido 1936 m. Lietuvos Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakultetas (t. I, p. 73), paminėta tarp kitko ir „Dirvos“ bei „Dirvos Žinyno“ leidėjas:

„Spaudos srityje plačiai yra žinomas kun. A. Miluko vardas. Del lietuviybės pavarytas iš Seinų Seminarijos, išvyko į Ameriką. Čia redaguoja 'Vienybę Lietuvininkų,' įkuria 'Vyskupo Valančiaus Apšvietos Draugiją,' 'Tvinskio Draugystę,' rengia 1900 m. pasaulinėj Paryžiaus parodoj lietuvių skyrių, 1894 m. ima leisti laikraštį 'Garsas Amerikos Lietuvių,' o 1898 'Dirvą,' kur buvo išspaudinta medžiaga Daukanto biografijai, surinkta M. Davalno Silvestravičiaus, Dr. J. Basanavičiaus 'Trakiškos Studijos,' Medžiaga mūsų tautiškai vaistininkystei, Trakiečių dżukų dainos. 'Lietuviškas Albumas' išėjo kaip 'Dirvos' priedas. 1903 m. 'Dirva' susijungia su 'Žinyčia' ir tampa 'Dirva-žinynas.' Be to kun. Milukas sudarė 'Lietuvių Katalikų Spaudos Bendriją, kuri paėmė 'Žvaigždės' leidimą.' ('N. L. Literatura" t. I, p. 73.)

1899 metų "Dirvos" N4 skyriuje "Nuo Redakcijos" skaitome:

"Užbaigdamį antrą metą leidžiamo lietuviško žurnalo

(‘Dirvos’), iš tikros širdies norime padėkavoti savo geradėjams lietuviams darbininkams Amerikoje, kurie nors klasių nėra išėję, bet per skaitymą gerų knygų apšvietę, pažino mūsų laikraščio vertę ir iš tikros širdies mus parėmė... Gaila mums, jog negalime širdingo ačiu ištarti visiems lietuviams... Kaip pirmą, taip ir šį ant-rajį metų nemaž tautiečių kenkė mums ir sunkino mūsų ir taip sunkią našta... Daugelyje vietų ‘Dirvos’ knygelės rado sau kelius užkirstus vien delto, jog jas išleidžia katalikų kunigas. Nerado jose melo, negalėjo jose rasti blogo, girdėjo jų išgyrimą nuo visų praklinsnių tautiečių, bet atkalbinėjo tie nabažėliai žmonės nuo skaitymo ‘Dirvos’ dėl to vien, jog tai ‘kunigų darbas’...

“Negalime nepasiskusti ir ant savo draugų anšvietunų, kurie nors pagiria mūsų darba, ale prenumeratos mokėti nemislėja ir prašo, kad išleistojas už dvika siųsdamas jiems knygas užmokėtų dar pašto kaštus... Iš ‘Dirvos’ jokio pelno nefieškome, norime tik, idant, pasidauginus skaitliui tikrų mūsų draugų ir sandarbininkų, įstengtumėme išleisti geresnį laikraštį ir galėtumėme suteikti pašelpa besimokinantiems jauniems tautiečiams, kurie turi literatišką talentą.”

1903 m. “Dirvos-Žinyno” N4—spalvų mėnesio laidoje ant 116 puslapio pagarsinta to žurnalo visu metų atskaita. Leidėjas gavęs prenumeratos \$89.75 ir “aukų” kurias jam prisiėjo išprašyti asmeniniai lankantis pas geros širdies tautiečius ir atlaiduose “Jendant į akis.” 163 dolerius su centais, pats turėjęs pridėti \$409.08.

1904 metų atskaita, tilpusi 1905 m. “Dirvos-Žinyno” N1-me, skelbia aukų ir prenumeratos 252 dolerių sumą, iš jų 615.75 dolerių. Siuntinėjant laikraštį į Rusijos parubežius, paskui per sieną slapta gabenant, nekartą daug literatūros žlugdavo. Ir tais metais turėjęs su-

mokėti 363.75 dolerių deficito leidėjas, dar tik vikaras prie šv. Jurgio parapijos Senadoryje ir neseniai grįžęs "plikas kaip tilvikas" iš Europos nuo studijų universitete ir redagavimo "Tėvynės Sargo," aimanuoja:

"Nekurie 'Dirvos Žinyno' bičiuliai nebuvo kantanti, jog vieną numerį užstota Dr. Pietario apysaka, kuri buvo spaudinama ir 'Zvaigždėje.' Ziurint bet į skaitlines ir matant tokį deficitą puolantį ant vieno žmogaus, kuris NB dar kitokius deficitus ir išleidimus turi sukurti, negalima užginti, jog be didesnio parėmimo visuomenės negalima nei svajoti apie patobulinimus. Išleistojas paprastes yra girdėti rugones, jog mūsų 'Dirvos Žinynui' toli nuo kitų tautų žurnalų. Išties jai toli, ale toli ir mūsų visuomenei nuo kitų tautų inteligencijos. Mūsų dvasios aristokratija nenusikratė dar mūsų kaimo žmonelių ydos; neviens mūsų pilorių pasirenes bus tave vašindamas praleisti dešimtis. ale užsėmink apie mažą auką, tai jau ir 'amicum perdidisti'..."

Viršminėtos Dr. V. Pietario apysakos "Algimantas," atskirose knygoje 4 tomuose atspaudintos 2.000 egzempliorių, Amerikoje neparduota nei dviejų tuzinų. Tas knygas reikėjo paskleisti per klebonus ir kitus geradarius, literatūros platintojus, atiduodant už penktą kainos skatiką. Lietuvos "svečiai nebuvėliai" irgi vežėsi šimtus jų, dovanomis gautų. Jų, su kitomis knygomis, kelios skrynios kelionėje žuvo. "Zvaigždės" redakcijoje dar tebetuno jų apie dvi kapi.

* ♦ *

Brooklyno lietuvių klebonas "Zvaigždės" įkurėjas kun. V. Varnagiris net vyskupiui buvo skundžiamas, jog perdaug pinigų aikvojęs laikraščiuo ir knygomis leisti. Šis kunigas atpirko Elizabete 1899 metais numarinto "Garso Amerikos Lietuvių" spaustuve ir nuo

1901 m. sausio mėnesio 31 dienos pradėjo leisti savaitraštį "Žvaigždę." Porą metų tą laikraštį globodamas, jis atspaudino vyskupo Valančiaus "Paaugusių Žmonių Knygelę" ir keletą apologetiškos įtalpos knygų, išverstų į lietuvių kalbą kunigų: M. Juodiškiaus ir V. Dargio. Nepardavęs jų nei 2%, tas knygas jis paskleidė padedamas Dr. Basanavičiaus, atvykusio Amerikon Lietuvių Mokslo Draugijai aukų rinkti. Kelis tukstančius egzempliorių kun. Varnagirio leidinių skaitė Lietuvoje žmonės, įstojusie į tos Draugijos rėmėjų eiles.

* ♦ *

1902 metais, kuomet man reikėjo išvažiuoti į Fribourgo universitetą teisininkų mokslų pasimokinti ir anų dienų lietuvių spaudos reikalais rūpintis, "Dirvos" žurnalo leidimą paėmė savo globon kunigai: J. Kuras, A. Kaupas ir M. Šedvydis, išleido po 2.000 egzempliorių Dr. J. Basanavičiaus "Ožkabalių Dainų," "Lietuviškų Pasakų," taigi anglų literatūros svarbaus veikalų "Izdų Sala" vertimą. Bet tom knygom tais metais gauta viėn pustuzinis prenumeratorių. Tokis visuomenės atšalimas nuo panašių leidinių viršminėtiems kunigams atėmė norą toliaus leidėjų rolę lošti. Ir sekanciais kėlais metais retas kas tas knygas pirkė. Kone visos jos žuvo ugnyje 1910 metais sudegus Pittstono šv. Kazimiero šventynei. Pas kun. Kurą ir po jo mirties 1937 metais tebetunojo kelios dešimtys tų knygų, prieš ugnelę parsivežtų jo klebonijon.

* ♦ *

Lietuvos švietimo Ministerijos leidinys—"Musų Naujoji Prozos Literatūra" pamini J. Geručio knygeles "Paklydėliai." Pakartojęs keletą eilučių recenzentas rašo:

"...Aukščiau duotosios ištraukos parodo, jog knygutė parašyta be galo gyvai ir originaliai. Paakirta ji, matyt, ne inteligentams, bet mažamokslams kai-

miečiama—nors ir mūsų 'intelligentams' visai ne pro šalį butų jų perskaičius. Šiaipjau veikalėlis priklauso prie geriausių neturtingoje mūsų populiacijoje literaturoje" (p. 215).

Tųjų knygelių man teko atspausdinti dvi laidi po 10.000 egzempliorių, kuriuos paskleidė Amerikoje mūsų parapijų klebonai, kalėdodami savo parapijose. Ne taip sekėsi su kitais Geručio veikalais. Bet autorius (kun. Balvačius) savo sučėdytais grašiais labai pagelbėjo apmokėti išleidimo lėšas. Jo žymesnių veikalų šimtų šimtai, net tukstančiai pasiūsta Lietuvoje. Su persiuntimu vienok daug vargo budavo.

1932 m. "Zvalgzdėj" N4 (ir atskiroje brošiuroje) paskelbta "Geručio—kun. Balvačiaus Laiškai kun. Milukui." Iš jų čia pakartosiu kelis sakinius, kad parodyčiau, kiek rupesčio ir vargo senelis autorius turėjo, belaukdamas atspausdintų knygų:

"...Keista yra liktinė tos skrynios su knygomis, kurią Tamsta paleidai mano vardan pernai, bene rugsėjo mėnesyje. Iki Virbalio ji atėjo žmoniškai, bet persisvėrusi per sieną paklydo amžinai. Visųpirma užkreipė Aleksandrovan, Varšuvos gub. Potam atsidadurė gret Kaukazo, stotyje Aleksandrov Kursko—Charkovo—Sevastopoliaus linijos.

"Kiek aš markių sugadinau berašinėdamas visur, kiek vargo turėjau ir visgi knygų neturiu dar. Vis tai primaitojo kvaišas agentas Bremene. Jo parodyta 'Stancia 'naznačenija, Aleksandrovsk.' Kadangi tų Aleksandrovskų yra Maskolijoje bent 10, užtat skryne ir važinėja sau po visas. Gavęs kuomet—jel gausiu—turėsiu suriai apmokėti jos kelionę." (20.II.1906.)

"Skryniją su knygomis—pernai Tamstos paleistą mano vardan—sugražinau iš stoties Aleksandrovsk, Ekaterinoslavskos gub. Užmokėjau už jos kelionę 21 rubli ir 3 kap. Tatai, ką padarė tas kvaišas Bremeno agen-

ta, p. Heckmanas, pastatęs klaidingai adresą!" (19.-IV.1906.)

"...Nesmagu man, kad Tamsta aptekai skolomis.

"Taigi, aš noriu paremti Tamstą bent kiek. Kad pabaigsi spaudinęs 'Pamokslus be Kunigo,' paleisk Kauran, Seminarijon kun. Januševyčiaus vardan 1,000 egzempliorių, o už tai aš užmokėsiu Tamstai 450 rublių. Tiek išaina pagal Tamstos gromatos rašytos 19 birželio (40 kap. už knygą, 5 už transportą). Gera! padarei, kad nebrangini, veikiu išpirks.

"Sekretoriaus man nereikia, parašau brulioną, bernaitis perrašo ir povisam. Pašalpos nereikalauju nei jokios ir nei iš kur. Užtenka visoko savo ir dėkoju Dievui, bytik bučiau sveikas ir galėčiau tarnauti brangiai Tėvynei, Lietuvai. Išmestas iš klebonijos už lietuviystę ir už lietuviystę pasodintas palaikėje altarijoje, turiu pakaktinai luoso laiko literatūros dirvai." (6. VII. 06.)

* ♦ *

"Kun. J. Sutkalčio išlaidos irgi tukstantį siekė, įkuriant spaustuvę ir mėginant leisti "Sv. Kazimiero Parapijos Pasiuntinį" Pittsburgu. (Platesnių žinių apie to ir kitų to miesto leidėjų vargus nepasisekė sugaudyti.)

* ♦ *

Feljetonistas Karvojus (kun. Kaupas) skundėsi 1902 m. "Žvaigždėje":

"...Spaudinimas mokslo raštų atsleina labai daug, o jų pardavinėjimas eina labai pamaži, taip kad nieviens svarbi knyga turi pelyti kur užkampyje ilgą laiką. Delto tai tokios knygos yra išleidižiamos tankiausiai prenumeratoriams gelbstint... Ir kur nėra agitacijos, ten išleistojai yra paliekami patys sau. Pavyzdžiu gali būti kad ir 'Dirva,' kuri šimet turi bada tik 8 prenumeratorius! Kiekvienas skaitytojas gali suprasti, kad

tokia visuomenės abišalystė turi priversti 'Dirvos' leidėjus atsisakyti nuo platesnio savo skatikų aukojimo išleidinėjimui svarbių raštų, paskirtų... pelėms. Vienok, jeigu išleistojų neatsirastų, tada pelėms tikėtų rankraščiai.

"Delto tai, jei norime turėti mokslo raštų kuodau-giausiai, prisidėkime prie jų išleidinėjimo aukomis, arba bent prenumerata." (Žr. "Pergyv. Valandos" p. 72-73.)

Leisti knygas "prenumeratoriams gelbstint" ir man nekartą atsiėjo. Bet turiu pasakyti, kad kiekvieną kartą, darbą baigiant, reikėjo gallėtis. Prenumerato-rius užrašinėjant vis daug lėšų pasidaro, o prižadėtą prenumeratą renkant, tankiai taip atsitinka, kad kita tiek savo turi pridėti. Bet finansiniai nuostoliai, tai dar ne visos bėdos. Vieną kitą pasiturintį kilnų tau-tietį paprašęs prenumeratos, išgirsti "gražių" žodelių, kurių, ir, norėdamas, mėnesius, metus visus negali už-miršti.

Leiskite čia pakartoti vienų mano knygų "Leidėjos "Žodį":

"Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvių" pirmoje laidoje, tų knygų bendraleidėjais paskelbėme visus užsimokėjusius ir žadėjusius užsimo-kėti prenumeratą. Dėja, kaip dažnai pas mus atsitinka, daugelis bičiulių nematė reikalo nevien pažadėtą prenu-meratą užsimokėti, bet ir skolą gražinti už padarymą klišių iš jų atvaizdų, tilpusių "Asmenų Etiudų" skyriu-je. Nusivylęs tokia "parama," vyriausias mano ben-draleidėjas, po antram jo bažnyčios gaiscul, pamojo ranka ant suplanuotos antrosios laidos. Manydama gi šią antrąją laidą esant ne menkesnės svarbos už pir-mąją,—kurią mūsų kritika taip aukštai įvertino—ap-siėmiau mūsų planą įvykinti pati viena... Pranaičių Ju-lė."

Kun. Antanas Kaupas daugel metų (1901-1907) buvo žymiausių savaitraščio "Žvaigždės" feljetonų rašytojumi. Pasirašydavo jis slapyvardžiu K. A. K., Karvojus, Patrimpas ir . 1936 metais "Žvaigždės" spaustuvėje, Shenandoah, Pa., perspaudinta iš "Žvaigždės" "Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijos ir Lietuviškų Kunigų Amerikoje lėšomis" knygos "Pergyventos Valandos"—43 "Karvojaus laišakai."

Tų knygų pabaigoje skaitomė paaiškinimą:

"Šią vasarą pasileidęs ant vakacijų su kunigu A. Kaupo, M. šedvydžio ir J. Kasakaičio patarimu pasrižau paaukauti po mūsų klebonus 'Pergyventų Valandų' išleidimui, kurias autorius buvo pavedęs Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijai išleisti, nes toji Draugija teturėjo savo izde vos 55 dol. Dvi savaiti vakacijų turėdamas neįstengiau atlankyti visus Amerikos lietuvių klebonus. Pas kuriuos užkliuvau, visi aukojo."

Seka keliolikos kunigų, be autoriaus ir kolektooriaus suaukojusių pusanthro šimto dolerių vardai. Aukų rinkėjas savo raštą baigia:

"Kadangi dėl visokių užsiėmimų rašymas gromatų man sunkiai atsieina, beskubindamas spaudinimą I-mo tomo 'Pergyventų Valandų,' nesusėpėjau parašyti pas kitus klebonus, ką bet padarysiu tuoj. Reikia tikėtis, jog tų aukų netik užteks atspaudinimui II tomo, bet ir atliks kitos kokios naudingos knygelės išleidimui. Ant-rajį tomą 'Patrimpo Laiškų' leidžiant, bus pagarsinti visi aukotojai.

—Kun. A. Milukas."

Antrasis tomas — "Patrimpo Laiškai" — atspaudinta "Žvaigždės" spaustuvėje 1907 m. kaip "Kun. A. Miluko išleidimass"; aukotojų neatsiradus, negalima buvo jų vardų garsinti. Autorius buvo žadėjęs atsilyginti, bet "užėjusios netikėtos kliutys nedavė dar kokį ilgesnį

laiką užsiimti svarbesniais dalykais" ir atsilyginimu ("Patrimpo Laiškai p. 162).

Abejų tų knygų—"Pergventų Valandų ir "Patrimpo Laiškų," kas atliko nuo aukotojams pripuolamų, didelė didžiuma pasiūsta Birutės Knygynui Vilniun. Kiek jų išpirkta nežinau. Paskiausiai jos buvo "šaltinio" knygų sądėlyje Seinuose, kur jas rado su vokiečių kariuomene atėjęs lietuvis kaizerio karininkas, lietuviškų knygų degintojas.

Ne pro šalį bus čia pakartojus keletą sakinių iš Patrimpo laiškų apie tą greit po įkurimul sunykusią draugiją. (Lithuanian Catholic Truth Society—Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija, 1918 metais išleidusi kun. Jusaičio "The History of the Lithuanian Nation" buvo visai kita organizacija.):

"Lietuvių laikraštijoje Amerikoje ir Europoje yra skelbiama daug neteisvbių apie katalikus... Čia tai ir atsiranda proga sutvėrimul Tiesos Draugijos...

"Draugijos priedermė butų netiktai protestuoti prieš neteisības, bet dar išleidinėti brošūturėles ir mažesnius spausdinius, apginančius katalikybę ir taisančius skelbiamas apie ją klaidas...

"Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija yra mums butinai reikalinga. Turės ji anksčiau ar vėliau atsirasti. Delko ne tuojau? Ar mūsų nedraugai vėliau nustos buti pavojingi? Ar šitoje valandoje neturime dar užtektnai rašomų ir viešai skelbiamų neteisvbių, kurias reiktų atitaisyti?... Mūsų priedermė yra naikinti tų zaunų pragaištingą įtekmę. Tegul šitu darbu užsilima Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija.

"Kas pritaras šitam sumanymul? ("Patr. L." p. 25-26.)

* ♦ *

"Kun. Kaupas paskutiniuose savo gyvenimo metuose skundėsi ant karčios lietuvių katalikų laikraštinnko duonos..."

Šenadoryje, Minersvilleje ir Elizabethe ėjusio "Garso Am. Lietuvių" užlaikymas šimtais traukė dolerius iš jo užlaikytojų kunigų kišenių. Šitosios išleistuvės leidinių didžiuma sunyko paskutinėje jos veikimo vietoje — Elizabethe, "Garsui Amerikos Lietuvių" sustojus eiti.

Garsas Amerikos Lietuvių. Savaitraštis, leidžiamas iš Shenandoah nuo 1895 metų. kunigų P. Abromaičio ir J. Žilinsko, nuo 1896 m. daugiaus kunigų, paskui Garso Leidėjų Bendrovės—Garsas Publishing Co. 1897 ir pradžioje 1898 metų tas laikraštis turėjo Pittsburghe savo biurą. Nuo 30 d. gegužės 1898 m. perkeltas iš Shenandoah, ėjo iš Minersville, Pa., kun. V. Matulaičio globojamas iki 17 d. lapkričio 1898. Perkeltas į Elizabeth, N. J., ėjo nuo tos dienos (lapkričio 17), leidžiamas naujos bendrovės (iš kunigų: B. Žindžiaus, A. Kaupo, J. Kauklo ir M. Šedvydžio). Sustojo ėjęs 1899 m. Nuo 29 d. rugsėjo 1897 m. iki 6 d. balandžio 1898 m. buvo spausdinama "Garso Amerikos Lietuvių" laida su antgalviu "Pasaulė," su biuru Elizabeth, N. J., globojamu D. Brazinsko ir kun. B. Žindžiaus.

Prie 1897 m. "Garso Amerikos Lietuvių" nuo N.32 ėjo "Lietuviško Knygyno," 16 puslapių naujo savaitraščio, numeris. Leidėjo siekis—"praplatinti tap lietuvių meilę skaitymo ir meilę knygų, o per knygas apšvietimą." "L. Knygyne" turėję tilpti "geresnės apysakėlės ir tokie straipsniai, "kurie nurodys keliu, kaip įkurti toje ar kitoje vietoje skaitinyčias ir patraukti žmones prie skaitymo. "Lietuviškame Knygyne" patilps ir svarbesni moksliški straipsniai. Išdavėjų vėlijimu yra, kad "Lietuviškas Knygynas" pastotų ryšiu vienyjančių visas lietuviškas skaitinyčias ir draugystes, kurios rupinasi uždėjimu knygyną...

"Lietuviško Knygyno" pavienių numerių kaina po 2c. "Garso Amerikos Lietuvių" skaitytojai gavo "Lietuvišką Knygyną" už dyką. 1898 m. jo vietoj pasirodė žurnalas "Dirva".

VI.

VI. „Vienybės Liet.“, „Darbiuinkų Vilties“, „Sądaros“ leidinių sunaikinimas. Pranaičių Julės, Lietuvių K Tiesos Draugijos vargai su knygomis. „Tėvynės Balsas“ išnykimas.

Kaip skelbia 1926 m. „Vienybės Metraštis“ nuo 1920 metų „sausio 1 d. Vienybės Bendrovė,“ užėmusi vietą pirmesnių josios leidėjų, „pradėjo vesti savo įkorporuotą biznį ir leidimą laikraščio ‘Vienybė Lietuvniukų’” (p. 74) ... Tų metų liepos mėn. 3 d. įvykęs “Vienybės” Dienraščio (žadamojo) B-vės akcionierių suvažiavimas, kuriame “raportuojamas turtas \$117,099.61 (p. 76) ...” 1920 metų “vasario mėn. 1 d. ‘Vienybė Lietuvniukų’ permainė savo vardą ant ‘Vienybės’ ir pradėjo eiti 2 syks savaitėje” (ib. p. 78).

Labai reklamuojama šitoji bendrovė subankrutijo 1933 metais. “Lietuvių Pensylvanijoje” knygų skyriuje XVII paminėjau anų dienų (1933 m.) “Tėvynės” (N47) vedamąjį raštą “Skaudi pamoka,” kuriame redaktorius p. Vitaitis, apgailėstavo “skaudų ir liudną įvyki, kad turėjo sustoti 47 metus visuomenei išstarnavęs laikraštis” ... “Vienybė,” pasak “Tėvynės” redaktorių, buvus “pikčiausių asmeninių koliojimų, šmeižtų ir niekinimų organu ... Vargiai esąs bent vienas senesniųjų veikėjų, kuris nebuvo šlykščiausiu budu ‘Vienybėje’ iškoliotas, išniekintas, apšmeižtas” (p. 74) ...

Atgaivintam laikraščiui irgi to paties vardo—“Vienybei” ekonomijos deliai reikėjo eiti į mažesnę patalpą. Kur dėti pirmųjų leidėjų ilgus metus likusias

neišparduotas knygas? Nauji šeimininkai skelbė parduosią jas pigiausia kaina, bet veltui. Lietuvių visuomenė nematė reikalo gelbėti tuos leidinius nuo pražuties. Girdėjau nevieną bruklinietį aimanuojant, kad reikėjo pundų pundus pasenėjusių knygų krauti į senų popiėrgalių vežimus šalin išvežti...

Kelios dešimtys tukstančių dolerių, per kelias dešimtis metų suaukotų toms knygoms išleisti, nelyginai kaip Krisijono Donelaičio "Pavasario Linksmybėse" minavojamas "sniegas į nieką pavirto."

Baigdamas pasakojimą apie neišparduotas knygas "Vienybės" namuose vardan teisybės negaliu užtylėti ir ką patyriau apie jos ilgų metų laikomus sunaudotus rankraščius.

1922-24 metais sušvelnėjus mūsų partijų varžytinėms, galėjau daryti nuorašus ir fotostatus iš pirmųjų to laikraščio komplektų. Milžiniškai ruimingi jo namai buvo užversti ir senų rankraščių pūndais—didžiausioje betvarkėje. Pažvelgdamas, kad tame sunaudotų raštų mišinyje gali tunoti ir iš mano redaktoriavimo laikų (1892-93) palikti Aleksandro Fromo-Gužučio rankraščiai, mėginau (bet. be pasekmės) gauti pono redaktoriaus leidimą mano pasamdytam žmogui pertvarkyti tuos popierius ir atskirti žymenslųjų rašytojų rankraščius.

Dešimčiai metų praslinkus ir Brooklyno žvirblių nevienas čirškėjo, kaip tulas karštas radikalas, patapęs "Vienybės" įstaigos šeimininku (manager), pardavė senų popiėrgalių pirkliams pundų pundus tų senų raštų.

* * *

Negeresnis likimas ištiko ir šenadorio "Darbininkų Vilties" leidinius, kuri per keliolika metų savo veiklos (nuo 1901 m.) nemaža knygų bei knygečių išleido.

Dabartinio tos vietos klebono kunigo J. Karaliaus ir kitų žymesnių lietuvių padedamas mėginau, bet be pasekmės, bent mūsų bibliografijai surinkti visų tos išleistuvės leidinių titulus. Bet ir to nepasisėkė padaryti. Ir artimesniųjų tos išleistuvės padėjėjų nepamisyta apie ateitį, raštų spausdinių nepasilaikyta. Pagulėjusių pas vieną kitą bičiuolį "Darbininkų Vilties" leidinių vežimai išvežta už miesto ant kalno į krumus ("busus") ir sudeginta. Pirmais išėivijos metais už miesto ant kalno svilinę papiautas kiaules, kad pasigaminus tikrai lietuviškus lašinius. Jų vaikai ten pat svilino lietuviškus raštus!

* * *

Sudeginta ant to paties kalno krumuose ir vyskupo Valančiaus jubilėjinio leidinio raštų keli vežimai. Juos pardavus turėjo susikurti Valančiaus vardo stipendija prie "Motinėlės" draugijos. Sukrauti jie išėjosi šv. Jurgio bažnyčios bokšte (šėnadoryje). Parapijos komitetas besibylinėjęs su klebonu ir vyskupu už tvarką ir teises šventynėje po vieno neprielankaus žiems teismo nusprendimo parodė savo galę.

"Kuniginiai" leidiniai pasamdytais vežimais išvežta už miesto ir tarp krumų ant kalno sudeginta. Apie tai rašė "Darbininko" korespondentas 1935 metais.

* * *

Savaitraščio "Sandaros" spaustuvę iškrausčius iš Bostono į Chicagą 1927 (?) metais, daug, labai daug neišparduotų knygų palikta vieno banko namų rusyje. Išgulėję ten dešimtį (10) metų tos knygos, kaipo niekam netinkąs balastas, išvežta pasamdyto žydėlio vežimais... tik ne broliams lietuviams pasiskaityti. Taip

man neseniai pasakojo prie liudininkų "Tėvynės" redakcijoje žurnalo "Rimbo" redaktorius p. Kazys Paulauskas.

* * *

Apie Chicagos "Draugo" leidėjų vargus neiškentė nepaminėjęs ir atšaižusis "klerikalų" (lietuvių katalikų) priešas—J. Širvydas. 1922 metų skyriuje, paminėjęs šerno-Adomaičio mirtį 5 d. rugpjūčio, ir tariamus "klerikalų laikraščiuose niekinimus," jis išstaria:

"Rugpjūčio 15 d. cituojama K. Jurgelionio pranešimas, jogei klerikalų 'Draugas' turįs skolų \$65,174.06. Jo nedateklūs padengia kunigai iš savo kišenių" (1926 "Vienybės Met." p. 85).

"1909 metų 27 d. liepos Wilkes Barre'je, Pa. pradėjo eiti savaitraštis "Draugas", rėdomas kun. A. Kaupo" ("Vien. Met." 1926, p. 52), Pittstono Lietuvių parapijos klebono. 1912 m. laikraščio išleistuvė perkelta Chicagon, kur išvykęs ir jo redaktorius (kun. Kaupas) pasimirė 1913 metų 27 d. spalio mėnesio. Keletą metų to laikraščio leidimu rūpinosi vietos ir k. kunigai. Pasaulinio Karo metu, redaktoriaujant kun. Dr. A. Miliauskui, "Draugas" virto dienraščiu.

Kad Kl. Jurgelionio, dirbusio tulą laiką to laikraščia redakcijoje, raštai apie didelius deficitus ne iš piršto išlaužti ir man teko įsitikinti. Viename lietuvių kunigų suvažiavime (Pittsburghe) ir man, nors "žvaigždės" leidimu ap sunkintam, reikėjo atsisveikinti su šimtaine, kad "katalikišką lietuvių dienraštį" iš skolų balos išgelbėti. To laikraščio finansus globojusių (nekurį laiką) du Chicagos lietuvių kunigu (Krušas ir Ežerskis) turėjo palydėti per 12,000 dolerių (paskolintų).

1919 metais Jungtinių Valstybių dienraščiai (Phila. "Press," N. Y. "Times," N. Y. "Herald," N. Y. "Post," N. Y. "Tribune," Baltimore "Sun," Detroit "Free Press," Brooklyn "Eagle") ir žurnalai ("Literary Digest") labai prielankiai ir gražiai rašė apie kun. A. Jusaičio "Lietuvių Tautos Istoriją." Mano to veikalo vertimą anglių kalba išleido pas Scribner Press Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija. Pirmos laidos 3.000 egzempliorių viršmintoji draugija išsiuntinėjo žymesniems Amerikos viršinininkams ir visų pasaulio šalių diplomatams. Keletą tu knygų įteikta prezidentui Wilsonui ir jo delegacijai, išplaukusiai į Versalies Taikos Konferenciją. Grįžus Wilsonui Amerikon ir vėl besirengiant važiuoti į Paryžių, "Literary Digest" žurnalo redaktorių vienas prisiminė apie prancuzų "didelės Lenkijos" šalininkų pavojingą lietuviams nusistatymą. Kun. Jusaitis parašė IX skyrių apie "lenkų viltingus siekius." Jo raštas suspėta įteikti prezidentui Wilsonui grįžtančiam baigti Taikos Konferenciją ('27 "Zvaigždė" p. 83), ant greitųjų padryta nauja viršminėtų knygų laida su tuo pridėcku ir išsiuntinėta kaip ir pirmoji visur. Antrosios laidos lėšas prisiėjo panešti man kone vienam. Autorius turėjo daug ką aukoti.

Kad paskleidus likusias knygas, prisiėjo suvirš tūkstantį jų paaukoti šv. Franciškaus seserims vienuolėms mokytojoms, o kitka tiek Lietuvos Universitetui. Už šią antrąją auką tik ačiu tos įstaigos (L. U.) rektorius kun. P. Bučio uštarimui leidėjas galėjo išsigelbėti nuo mutinės reikalaujamų lėšų. Lietuviško tų knygų leidi-

mo (iš 2,000 egz.) neparduota nei vieno šimto. Pelnas turėjęs eiti kun. Justino Pranašcio vardo stipendijai įkurti. Pelnui nepasirodžius stipendijos sumanymas su vėjais nuaidėjo.

* * *

1921 metų vasarą (birželio mėnesyje) Wilkes-Barre'je, Pa., susiburė Lietuvių Industrijos Bendrovė. Jos darbininkai greitu laiku, sudėję 55,000 dolerių kapitalo, už 15,000 dolerių įrengė moderninę spaustuvę ir pradėjo leisti tris kartus savaitėje laikraštį "Tėvynės Balsą." Subatos laida buvo iš 8 puslapių, kitos dvi laidos turėjo po 4 puslapius.

Laikraštį leisdama bendrovė vertėsi dar pinigų perlaidų, laivakorėjų ir nejudinamo turto pardavinėjimu. Pradžiai buvo nei šio nei to, bet narių ir valdybos susirinkimuose greit iškilo ginčai, kurie vis augo, sukėlė nesutikimus, peapykantą, visiems įgriso. Trečiuose metuose (1924) spaustuvė buvo parduota iš varžytinių (sherrif sale) už neišmokėjamą 175 dol. 75 centų sąskaitos. Buvo kalbų, jog valdyba leidusi varžytinėms įvykti, kad nusikračius keleto ginčus keliančių narių. Pirkikas žadėjo už mažą primokėjamą parduoti bendrovės įgaliotiniams jos turtą.

Prasidėjo kelių dienų mitingai, pilni ginčų, valdų, įtarimų. Paskirtai dienai atėjus, kuomet, sulyg sutartį, reikėjo atmokėti pirkikui jo įmokėti pinigai ir pelnas, bendrovės nanriai vis negalėjo susitarti, keno vardu atpirkti spaustuvę, pirkikas pamojo ant jų ranką ir visą turtą kitiems pardavė.

Taip ir pasprudo iš lietuvių globos viena geriausiai įtaisyty spaustuvių.

1928 m. "Žvaigždės" žurnalo redaktorė p-lė Pranaičių Julė atspausdino knygas "Viešnagė Šeštokuose". Lietuvos Respublikos dienraštis — "Lietuvos Aidas" (1928 m. Nr. 104) labai gražiai pasveikino tą leidinį. Recenzentas plačiau perpasakojęs knygų turinį baigė savo raštą tokiais sakiniais:

"Šioj savo trumpoj recenzijoje, aš, žinoma, toli gražu ne visą teatpasakojau šios knygos turinį. Skaitytojas ras joj daug ir kitų įdomių žinių ir pastabų. Ji skaitos tikrai kaip apysaka, nors čia nėra nieko kas būtų prasimanyta bei iš piršto išlaužta. Autorė nefantazijuoja, bet piešia tikrą gyvenimą, vietomis gal net per daug atvirai vilkdama alkštėn dalykus, kurie gal geriau būtų buvę bent kiek pridengus.

"Turinio įdomumui prilygsta veikalo kalba. Ji gyva, daili, turtinga išsireiškimais...

"Autorė yra išleidus šį veikalą savo lėšomis. Pelną iš jo ji skiria savo brolio a. a. kun. Justino Pranaičio vardo stipendijai įkurti prie Lietuvos Universiteto.

"Reikia tikėtis, kad šią taip įdomią knygą ir taip simpatingam tikslui išleista, mūsų visuomenė greitai išgrobstys. Ji verta kiekvienam mūsų inteligentui perskaityti".

Dešimčiai metų praėjus, tų knygų neišpirkta nei trijų dešimčių egzempliorių.

VII.

VII. „Tiesos Kelio“ rašytojai apie leidėją — kun. Miluką ir jo prityrimai su leidiniais. L. K Federacijos Kongrese (1914) paskaita „Delko mūsų spanda silpnutė“. „Tėvynės“ redaktorius Kl. Jurgėlionis apie knygų neskaitymą. „Vienybės“ aimanavimai.

Penkias metų dešimtis besirupinus spaudos reikalais, man viso ko teko partirti. Savąją pasaką pamarginsiu kauniškio „Tiesos Kelio“* rašytojų keliais sakiniais:

1939 m. „Tiesos Kelyje“ (N9) „Lietuviškoji Sąmonė Seinų Seminarijoje“ straipsnio autorius J. Stakauskas, minėdamas tos įstaigos mokinių draugijas, rašo:

“1889 m. pirmojo kurso buvo įnešta nauja galinga lietuviška srovė, nes daugumas to kurso buvo pilni entuziazmo lietuviai. Jie pralenkė esamuosius tuomet draugijos reikalavimus ir davė toną Seminarijos atlietuviniui. Pirmas kursas sudarė kaip ir atskirą draugiją, kurios tikslas buvo gerai išmokti lietuvių kalbą, gerai mokintis ir atlietuvinti visą kunigiją... Šio kurso lietuviškajam darbui vadovavo Antanas Milukas. Buvo ta pilnas energijos jaunuolis ir karštas patriotas. Del tos priežasties jis darydavo išsišokimų ir erzindavo seminarijos vadovybę (pasak red. J. Laukaitį). Milukas, kad ir nebuvo lietuvių draugijos pirmininkas, daugiau siai darė triukšmo ir jo karštumas labiausiai pasireiškė. Kadangi jis buvo lietuviškos idejos įkvėpėjas, tai seminarijos vadovybė darė jam priekaištų...” (p. 649).

Turiu čia pareikšti, kad aš lig šiol nesijaučiu kaltas už „išsišokimus.“ Seminarijos rektorius lenkas vieną (NB tik vieną) kartą savo konferencijoje padarė prie-

*Tiesos Kelias—Religijos, Doros, Mokslo ir Visuomenės Gyvenimo Mėnesinis žurnalas.

kaištą, jog "gelžkelis alsavęs" (kolej stęskala), veždamas kelis šimtus lietuviškų dainų knygų (kun. Juškevičiaus), mano įpirštų draugams seminarijoje. Ėjus slepiamos literatūros knygiaus pareigas, man reikdavo išprašinėti, be "Varpo" ir "Ukininko" prenumeratos, ir kitų lituanistikos raštų parsisiųsdinimo lėšas. Vienam kitam ta veikla, tas į akis lindimas, pinigų prašymas galėjo buti nelabai malonus daiktas.

Pakartosiu ir ką rašė 1934 m. "Tiesos Kelio" N7-8 "Kunigo vaidmuo išelvijoje—Pirmieji Lietuviški Raštai" straipsnio autorius Dr. Navckas (žr. '39 "Zvaigždė" N4):

"Spaudos srityje patsai žymiausias darbuotojas—knygų ir laikraščių leidėjas—buvo kun. Antanas Milukas, patsai daug dirbęs ir mokėjęs į šį darbą įtraukti minias spaudos prietelių ir rėmėjų. 1892 m. jaunas klierikas A. Milukas jau buvo Plymouth, Pa., einamojo laikraščio 'Vienybės Lietuvninkų' redaktorium. 1894 m. iš varžytinių kun. Abromaščio pinigais atpirko 'Garso' spaustuę Shenandoah, Pa., ir pradėjo leisti savo laikraštį 'Garsas Amerikos Lietuvių.' Jam bunant seminarijoje, visą darbą globojo vietiniai kunigai.

"1898 metais kun. A. Milukas pradėjo leisti rimtą moksliską žurnalą 'Dirva.' Kiek vėliau prie jo buvo prijungtas laikraštis 'Žinyčia' ir gauta naujas žurnalas 'Dirva-Žinynas,' kurio didesnė skaitytojų dalis buvo Europos lietuviai inteligentai. Atgavus spaudą, 'Dirva-Žinynas,' netekęs savo didesnės dalies skaitytojų, susimetusių prie savo spaudos leidinių Lietuvoje, 1906 metais sustojo ėjęs...

"Knygų leidime kun. A. Milukui lygaus nebuvo ir nėra. Jo nuopelnus teviršija tiktai Kauno šv. Kazimiero draugija, bet ši yra daugelio žmonių bendrovė. Kun. A. Miluko bendrovė buvo jis pats; kiek jam vienam pasisekė išgauti knygų leidimui lėšų, itek jis jų ir turėjo. Yra apskaičiuojama, kad kun. Miluko ilgametis knygų leidi-

mo biudžetas turėjo, lietuviškais pinigais skalčiuojant, daugiau vieno milijono litų. Svarbu tai, kad tas visas kapitalas buvo paties kun. A. Miluko surinktas. Visa mūsų gausoji tikiybė, tautinė ir mokslinė literatūra, vyskupui Valančiui mirus, iki spaudos atgavimo laikų, buvo kun. Miluko darbo kurinys. Visas tolimesnis jo veikimas tebuvo tiktai šio didžiojo darbo padalinimas. Žinoma, toksai milžiniškas darbas buvo reikalingas didelio burio darbininkų, bet to viso darbo smegenis ir širdis buvo kun. A. Milukas. Tiesimtai tukstančių išleistų knygų yra jo asmens indėlis į lietuvių tautos kultūrą..." (p. 454-455).

Iš tų visų knygų apie 85% paskleista tarp žmonių, bet leidėjui nepasisekė nei 2% parduoti nuskirtąja kaina. Pirm keliolikos metų daugelis klebonų (Lietuvoje gimusių), kalėdodami palikdavo parapijiečiams dovanų — lietuviškų knygų. Tokiems geradariams atiduodamas už penktąją kainos dalį, galėjau žmonėse paskleisti didelę savo leidinių dalį. Klebonaudamas suvirš 25 metus ir pats galėjau tukstančius knygu, brošiuru išdalinti. Dovanų parapijoms ir įstaigoms čia Amerikoje ir Lietuvoje irgi daug tukstančių egzempliorių reikėjo paskleisti. Tokiu būdu galima buvo sulaukti nors už popierą išmokėtų lėšų sugrįžimo.

Negaliu čia užtylėti, kad iš kitų įstaigų po šiai dienai dar laukiama ir nesulaukiama atsilyginimo. Patyrimo pamokinti, "žvaigždės" spaustuvės šeiminkai jau keliolika metų suteikia kreditą vien tiems, kurie su užsakymais sumoka nors pusę reikalaujamės mokesties. Pas mus (Amerikos lietuvius) skandalas kiltų, jei kunigas ar su kunigu ryšius turinti įstaiga įieškotų reikalingo jiems atlyginimo su teismo pagalba.

Apie 8,000 dolerių vertės ir mano išleistųjų knygų ugnelliai teko, kuomet renegadas vokiečių karininkas—

Prūsų lietuvius sudegino Seinuose "šaltinio" knygyną. Tai buvo Vilniaus "Birutės" įstaigos knygų sądėlis, kurį globojusiai šatrijos Raganai rašytojai prisiėjo vien algos per tukstantį rublių išmokėti. "Birutė" po šiai dienai negražino nei nudilusio dvylekio savininkui—leidėjui. Negalėdamas toliau dolerių siųsti knygas pavedžiau šv. Kazimiero draugijai, paskiau "šaltinio" vyrų globai, kur jas Didžiojo Karo metu vokiečiai su dumais paleido.

* ♦ *

1915 metais man prisiėjo Lietuvos Katalikų Federacijos kongrese skaityti paskaitą apie mūsų spaudos silpnumo priežastis. Pakartosiu čia keletą sakinių apie mūsų leidėjus iš tos paskaitos, kaip ją atspausdinta tų metų rugsėjo mėnesį ("Dėlko mūsų spauda silpnutė"):

Norėdami, kad mūsų spauda pajėgtų savo žmonių dyvasios reikalus patenkinti "rupinkimės"—sakiau tada (p. 7)—"kad tie, kurie dirba spaudos dirvoje, galėtų dirbti išimtinai, neaikvodami savo jėgų kitų užsiėmimų sferose. Visuomenės pareiga užtikrinti tųjų darbininkų medžiagišką padėjimą... Mūsų leidėjų, redaktorių, rašytojų, spaustuvių darbininkų darbas turi būti gerai apmokamas, idant anie visą savo laiką pašvęstų vien savo specialybei. Iki šiol visai priešingai buvo ir yra..."

Plačiau paminėjau spaudos darbininkų vargus, prisiminiau ir, kaip sunku jiems išgauti sulygtą atlyginimą...

Esą, mūsų draugijų ir parapijų pavedami spaudos darbai tiek nuostolių padaro, jog žmogus, priimdamas nuo anų atstovų darbą, gerai turi apsižiūrėti, kad tavęs ar tavo globojamos spaustuvės nenuškriaustų. Gal kam bus nuostabu išgirsti, jog kitkært panašios skolos taip pat vadinamas "iškolektavimas" brangiaus atsieina, nei pati skola..." (p. 9).

“Ar rasite mūsų literatūros gėles šimtuose mūsų profesionalų ir taip vadinamų ‘praktiniųjų’ pillečių namų?

“Labai nusistebėsite patyrę, jog tie ponai veikėjai ir prakalbų pasakotojai, anų knygų neturi, kiti gal dar nei nematė, apie jų egzistavimą nežino... Daugelio tų gerųjų mūsų knygų nerasime nei taip vadinamuose mūsų viešuose knygynėliuose, apie kurių įsteigimą toje ar kitoje gazietoje prisiskaitome korespondencijų iki aitrumui. Kodel? Gi todėl, kad pas mus ligi šiol dar vis mada net draugijų ar šiaip ratelių knygynus steigti... lėšomis leidėjų. Užėjo kur bernužiams, po visokių balių, piknikų, teatrų, koncertų ir kas nežino kokių pramogėlių, noras pigiai paproduoti prieš visuomenę, tai štai įkuria knygyną, neva ‘brolių apšvietimui pasišvėsdami.’ Išrenka vieną iš savo tarpo drąsesnį dvasios ubagą ir tas rašo į laikraščių redakcijas korespondencijas ir kartu vardan lietuvių apšvietimo reikalauja aniems paaukoti kelioliką tomų knygelių!

“Klausiu, kur kitoje tautoje rasit tokius drąsius ubagus, ubagus ne iš vargo, nes jie į vallas turi pinigų šimtais leisti ant visokių niekų, tik gerą lietuvišką knygą ir laikraštį jie dėl savo šykštumo nori išubagauti... Gera žinau, kaip daug priešų įgyja mūsų spauda, jei tokiems dvasios ubagams atsisako padėti ir nenori anų netinkančiais atsiaukimais savo skiltis teršti...

Šių (1939) metų “Tėvynės” savaitraščio N29 tilpo ilgesnis raštas “Gyvųjų prašau atsiliepti.” Redaktoriūs rašto autorius, jau apie tris dešimtis metų mūsų redakcijose dirbęs, spaudos dalykus pažinti turėjo geriausios progos. Jo rašto pakartojų kelis sakinius:

“Knygose kitą syk jieškojo ir Amerikos lietuviai mokslo žinių ir nusiramino. Bet po didžiojo karo rodos kad kažinkas juos būtų kokiais nors žalčiais

atbaidęs nuo knygų. Ne tik amatininkai ir darbininkai, bet ir daktarai, advokatai ir kumigai ir net laikraščių redaktoriai liovėsi skaitę knygas. Buvo žmonių, kurie turėjo susikrovę nemažus lietuviškų knygų knygynėlius. Atėjus knygų neskaitymo laikui, jie nežinojo ką su tais knygynėliais daryti, nei kur jų dėti. Jie tapo kliutim namuose. Juos reikėjo išmesti. Ne vienas, dar jausdamasis patriotu, vietoj atiduoti knygas skarmalų rinkėjui, sudėjo jas į bakšą ir pasiuntė jas kaip 'brangią' dovaną Lietuvos 'muziejui' arba Lietuvos Universitetui... Veldmalnybė čia buvo aiški. Atsikratymas lietuviškų knygų ir jų išsižadėjimas nieko gero nelėmė nei Lietuvai nei lietuvių tautai... Tie bakšai su senomis knygomis iš Amerikos turėjo priminti Lietuvai grabus su gyvais nabašninkais. Amerikos lietuviai pasilaidojo juose kaip lietuvių tautos dalis.

"Amerikoj mes šiandien turime daugiau profesionalų negu turėjom dvidešimtį metų atgal, daugiau daktarų, daugiau advokatų, daugiau kunigų, valdininkų, knygvedžių, aptiekorių, inžinierių, slaugių ir išlavintų amatininkų. Beveik niekas iš jų nebeskaito lietuviškų knygų... Pas vieną kitą daktarą ar advokatą galima kartais pamatyti net knygų lentynėlę. Bet tos lentynėlės riogso jų ofisuose tik parodai...

"Visuomenė, kuri turėjo nelaimės netekti visų knygų skaitytojų, atsiduria bevilties padėjime. Tokioj visuomenėje pirmą vietą ir visas vietas užima tuštumas, tušti barškalai, parsidavimas, savinaudžių žiopčiojimai su jų 'didingais' fanaberijos žodžiais ir su jų mažutėmis intrygomis, girtuoklių puotos ir tinginlavimas...

"Panaši tokiai visuomenei vis daugiau kasmet darosi Amerikos lietuvių visuomenė, kurioj knygų skaitytojų kaip ir nebeliko. Gal dar ne taip skaudžiai metas į akis tos visos spalvos, kurios budina neturinčių knygų skaitytojų visuomenę, gal dar ne visas vietas užėmė

tuštumas, tušti barškalai ir saumylybė, bet mes matome, kaip mūsų laikraščių ir mūsų kalbų turinys vis darosi tuštesnis, kaip vis daugiau tik barškančios frazės užima minties vietą, kaip mažučiai asmeniniai saumylių interesai sudaro pagrindą buk tai ideologinei veiklai...

"Rodos, kad Amerikos lietuvių taip nupuolusiai visuomenė noro ir įlegos pakilti iš savo nupuolimo turėjo duoti tas milžiniškas kultūrinis pakilimas, kuris įvyko Lietuvojį dvidešimt metų. Knygų leidimas ir skaitymas ten pasiekė tokio laipsnio, apie kokį praeity mes nedrįsime nei svajoti. Ir tik tas duoda Lietuvai ir lietuvių tautai viltį, kad ji gyvuos ir progresuos, kaip garbinga narė kitų tautų draugijoje. Tuo džiaugiasi kiekvieno lietuvių širdis. Bet tas džiaugsmas yra visai dar nežinomas Amerikos lietuviams..."

* * *

Baigsiu pakartodamas kelis sakinius iš vedamojo rašto 1939 metų "Vienybės Lietuvininkų" N294 antros Kalėdų dienos laidoje: ...Mūsų spauda naudojasi ir šimtai tu draugijų, kurios taip pat nė centu neparemia mūsų spaudos išlaikymo... Net Kalėdų šventei atėjus niekas neprisimena mūsų spaudos ir prie jos dirbančių darbininkų. Daugelis lietuvių kalžioja dolerines vienokiu ar kitokiu būdu juos aptarnaujantiems darbininkams, kurie ir be to geras algas uždirba...

Lietuviškos spaudos palaikytojų idealistų bureliai kasdien mažėja... Jaunesnieji spaudos darbininkai apleidžia lietuviškas spaustuves ir eina pelningesnių ir pastovesnių darbų ieškoti...

Visuomenė neįvertino ikišiol spaudos darbininkų pasiūlytą lietuviškos kultūros palaikymui mūsų išelviijoje, neįvertins ir ateityje...

Lietuviškos spaudos darbininkų buklė yra sunki. Amerikos lietuvių visuomenė ir draugijos net Kalėdų šventės proga neprisimena mūsų kultūrinių reikalų, užmiršta spaudą ir jos darbininkus. Lietuviškos spaudos darbininkai yra tais užmirštais žmonėmis, kurių niekas neprisimena net Kalėdų šventės proga... ('39 "V. L.," XII, 26)

Ar nesimato čia analogijos su Šerno istorija "Pasaulio Lietuvoje"?

1941 metų 31 sausio dieną sueis lygiai keturis dešimtys metų, kaip pradėjo eiti Brooklyne savaitraštis "Žvaigždė," vėliaus perkelta į Shennandoah, Pa., paskiaus į Philadelphiją. 40 metų sukaktuvių proga sekančių metų "Žvaigždės" (dabar jau žurnalo) pirmame numeryje reiktų nušviesti visą jos bendradarbių ir bendrleidėjų literatinę ir kultūrinę veiklą.

Tad visų, kurie tame laikotarpyje prisidėjo prie "Žvaigždės" ir jos leidinių leidimo ar skleidimo, prašytume prisiųsti redakcijai trumpą savo biografiją ir fotografiją.

"ŽVAIGŽDĖS" REDAKCIJA,

27

ALP 2217

ISTORIJSOS IR LITERATUROS KNYGOS

ŠVENTEMS DOVANOS.

Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesjonaliai ir Kronika (Kun. A. Miluko paskaitos) tomas I.	\$2.50
" " " " tomas II.	2.00
Amerikos Lietuvių Kronika (Kun. A. Miluko)	3.00
30 Metų Spaudą Atgavus T. I. „Aušros“ fotografijos	4,50
30 Metų Spaudą Atgavus T. II. Lietuvos Atbudimas ir Jos Budintojai	1.50
„Aušros“ 50 metų Sukaktuvės	.50
Iš Kelionės po Europą ir Aziją (Pranaičių Julės)	3.00
Laisvosios Lietuvos Atlankytų (Pranaičių Julės)	2.50
Lietuvių Tautos Istorija. (Kun. A. Jusaičio)	.75
Ne Mieste Laimė. (Pranaičių Julės vertimas)	1.00
Laiškai iš Ispanijos (Pranaičių Julės)	1.00
„Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės“ (Su daugybe iliustracijų ir dokumentų fotografijų). 782 psl.	6.00
Viešnagė Šeštokuose. (Pranaičių Julės)	2.00
Vyskupo Valančiaus Darbai (Kun. A. Miluko)	.50
„Žvaigždės“ ir jos leidinių paminėjimas	.50
Gegužės m. 7 diena (Spaudos atgav. 30 m. sukaktuvėse)	50c.
Mūsų Spaudos Darbininkų Vargai	75c.
Algimantas arba Lietuviai 13-ame šimtetyje. Istoriška apysaka.	
Parašė Dr. V. Pietaris. Penki tomai, 488 pusl.	2.50
„Aušros“ 40 Metų Sukaktuvėse. 261 psl.	2.00
Amerikos Lietuviai XIX Šimtetyje T. I.	3.50

* * *

Iki 1941 m. Kovo m. „Žvaigždės“ ir jos leidinių prenumeratoriai, knygynai ir profesionalai viršminėtas knvgas gali įsigyti tik už TREČDALI kainos: Adresas užsakymams ir prenumeratorai:

A. MILUKAS & CO.

3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.

92. 199392